

Rivierdonderpad in de schijnwerpers

Visserijkundig onderzoek met de zaklamp

TEKST Kirsten Dorrestijn
FOTOGRAFIE Jelger Herder

Zaklampvissen als nieuwe manier van vissen is ideaal voor het onderzoek naar soorten die 's nachts actief zijn. Op vier verschillende plekken in Nederland werd op deze manier in het afgelopen jaar onderzoek gedaan naar de rivierdonderpad.

De marm grondel rukt vanuit Utrecht op in Amsterdam.

Met de zaklamp op zoek naar vissen in de stad.

Edo Goverse van RAVON en Geert Timmermans van de gemeente Amsterdam zetten de auto neer op een afgesloten weg naast de Diemer Vijfhoek, een ruig natuurgebiedje bij Diemen. Aan de overkant zijn de verlichte villa's te zien van de Amsterdamse Vinex-wijk IJburg. Het is 20.40 uur als de twee biologen een waadpak aantrekken en over de vangrail klimmen om bij een stortstenen oever van het IJmeer uit te komen. Ze zien het direct: de wind is te hard voor gedegen onderzoek. De golfslag op het water belemmert het zicht. Toch maar een poging. Timmermans begint rechts ter hoogte van een boom, Goverse daalt af onder een viaduct. De twee zetten hun zaklamp op volle sterkte en lopen al schijnend in het water langzaam naar elkaar toe. Twintig minuten later is het resultaat duidelijk: vandaag geen vis te zien.

In hun waadpak stappen de mannen in de auto en rijden naar de volgende locatie: De Diem. De twee dalen af de duisternis in van

het viaduct over de A1 om daar weer uit elkaar te gaan. Hier is geen zuchtje wind, het water is spiegelglad. Aan de overkant van de plas raast een verlichte trein door de nacht van Weesp naar Amsterdam. Over het viaduct denderen auto's. Timmermans schuifelt behoedzaam met zijn laarzen door het water, geconcentreerd op de lichtbundel. "Een zwartbekgrondel", zegt hij dan en buigt door zijn knieën om het visje met zijn zaklantaarn aan te wijzen. De vis blijft een paar seconden rustig liggen, schiet dan weg en laat een stofwolkje achter.

Binnen een oogopslag

Goverse en Timmermans gaan sinds enkele jaren bijna wekelijks 's avonds op pad om te zien wat er zoal in de Amsterdamse wateren zwemt. Door met het zaklamplicht in het water te schijnen, zien zij dat binnen een oogopslag. Timmermans wijst een baars aan. De vis glimt in het licht van de zaklantaarn. Zijn zwarte rugstrepen en

oranje staartvin zijn in het heldere water goed te zien. Even later beschijnt de onderzoeker een zoetwatergarnaal die net onder een mossige schelp kruipt. Op de helft van het 100-meter lange traject ontmoeten Goverse en Timmermans elkaar. "En, nog iets gezien?," vraagt Timmermans. Goverse heeft twee rivierdonderpadden geteld, twee driedoornige stekelbaarsjes en vijf zwartbekgrondels.

Al gaat het bij dit trajectonderzoek om de rivierdonderpad, Goverse en Timmermans noteren alle soorten die zij zien op Telmee.nl en www.vissen.invoerportaal.nl.

Een aantal jaar geleden ontdekten de biologen dat de zaklamp een goed hulpmiddel is bij onderzoek naar vissen. "In korte tijd heeft het zaklampvissen een grote vlucht genomen," zegt Timmermans. "Behoorlijk wat vrijwilligers leveren aan de hand van inventarisaties met de zaklamp gegevens aan. In samenspraak met het Centraal Bureau voor de Statistiek ➤

hebben wij afgelopen jaar trajectonderzoek gedaan om te kunnen bepalen wat de beste periode in het jaar is om de rivierdonderpad in kaart te brengen.”

Belangrijke soorten

Het Meetnet Polder- en Beekvissen brengt een paar belangrijke soorten in kaart: rivierprik, bittervoorn, kleine modderkruiper en rivierdonderpad. “De standaardmethodiek voor onderzoek naar deze soorten is om met een schepnet op een aantal vaste locaties een paar keer per seizoen steekproeven te doen”, zegt Goverse. “Maar met een schepnet mis je de rivierdonderpad al snel, want overdag ligt deze soort verscholen onder stenen.” ‘s Nachts ligt hij daarentegen juist op een steen om prooien te vangen. De zaklampmethode werkt dan veel beter.”

Afgelopen jaar hebben Timmermans en Goverse elke maand trajectonderzoek uitgevoerd. Vandaag lopen zij voor het laatst. Bij elk traject kruisen ze elkaar om meer zekerheid te hebben over de aantallen. “Vier ogen zien meer dan twee”, verklaart Timmermans. “Zo hebben we een dubbele waarneming en kunnen we vergelijken waardoor de trefkans van een soort beter bepaald kan worden.” Hierdoor is er een beter vergelijk

mogelijk tussen de ene waarnemer en de andere waardoor de ‘trefkans’ van de soort kan worden bepaald.

Flinke aantallen

Binnen de regio Amsterdam heeft het tweetal drie verschillende locaties uitgekozen die van elkaar afwijken qua habitat en watertype: een stukje IJsselmeer bij de Diemer Vijfhoek, een veenrivierviertje (De Diem) en gracht (Weespertrekvaart). “Op verzoek van het CBS hebben we niet alleen toplocaties voor de rivierdonderpad genomen, anders krijg je een vertekend beeld”, verklaart Timmermans. Op verschillende plekken in Nederland wordt simultaanonderzoek gedaan naar de rivierdonderpad: in Leiden, Alphen aan den Rijn, Reeuwijk, Gouda, Grave, Cuijk, Gennep en Nijmegen.

Het Meetnet stopt in het najaar met onderzoek, omdat het water dan te koud wordt en de meeste vissen zich dan in dieper water verstoppen. Maar voor de rivierdonderpad gaat dit niet op. Goverse en Timmermans kwamen in de wintermaanden juist flinke aantallen tegen. “Je kan de rivierdonderpad het hele jaar door waarnemen met de zaklamp”, vertelt Goverse. “Zelfs toen het vroom, zagen we ze in wakken liggen.”

Rivierdonderpadden kunnen vooral in de winter goed met een lamp worden waargenomen.

In Amsterdam ontdekten de mannen dat de zaklampmethode een heel ander beeld geeft. Timmermans: “In het traditionele uitgevoerde onderzoek naar de soort in de periode 1985-1992 voor het boek ‘Haring in het IJ’ werd de rivierdonderpad lang niet overal waargenomen. Uit ons onderzoek blijkt hij in bijna elk kilometerblok voor te komen. Hoewel hij dreigt te worden overvleugeld door exotische grondels, is de rivierdonderpad veel algemener dan oorspronkelijk gedacht.”

Handtam

“Daar ligt een rivierdonderpad.” Goverse schijnt onder het viaduct van de A1 in het water. “Die heeft Geert net over het hoofd gezien.” Het visje met marmerpatroon draait een rondje tussen twee stenen en spreidt daarbij zijn buikvinnen als waaiertjes uit. “Rivierdonderpadden zijn als het ware handtam”,

Met het helder wordende water zijn vissen zoals de baars beter waarneembaar.

zegt hij. "Terwijl de zwartbekgrondel vaak meteen wegschiet, blijft deze soort rustig liggen." De rivierdonderpad reageert nauwelijks op het licht van de zaklamp. Hij vertrouwt volledig op zijn schutkleur.

De opbrengst van dit traject is: zes rivierdonderpadden, twee baarsen, negen zwartbekgrondels en één blankvoorn. Vlak voordat we weglopen krijgt Goverse een snoek van een halve meter in het vizier. De vis blijft bewegingloos in het water onder het viaduct liggen terwijl wij weer naar boven klauteren.

Voor het zaklampvissen is een sterke zaklamp cruciaal. Goverse en Timmermans gebruiken Fenix-zaklampen tussen 630 en 2200 lumen. Het zaklampvissen heeft ook een nadeel vergeleken bij traditionele onderzoeksmethoden: bij wind en regen is het wateroppervlak te veel in beweging en gaat het feest niet door.

Stedelijke locatie

Het is 22.12 uur als we op de meest stedelijke locatie aankomen, de Weespertrekvaart in Amsterdam-Oost. Timmermans zit op zijn knieën op de stenen wal en beschijnt het water. "In de zomer zit hier het terras vol en vragen mensen zich wel eens af wat we aan het doen zijn. "Binnen de kortste keren heeft hij tien baarsjes en een blankvoorn gezien. "En dat terwijl het zicht slecht is vandaag, ik denk doordat dat ze verderop aan het baggeren zijn." De uiteindelijke oogst: 12 baarsjes, 3 rivierdonderpadden en 1 kleine gevlekte Amerikaanse rivierkreeft. Het gaat niet goed met de rivierdonderpad in Nederland. Volgens

de onderzoekers komt dat waarschijnlijk doordat hij wordt verdrongen door de zwartbekgrondel. "De zwartbekgrondel is enorm in opmars", volgens Timmermans. "In razend tempo heeft hij bijna heel Amsterdam gekoloniseerd. In het IJmeer is het nu de meest algemene soort. Soms zijn het er zo veel dat je ze nauwelijks kunt tellen." De vissen concurreren met elkaar op het gebied van eierafzet en schuilplek. Bij De Diem is de verhouding één tegen vijf. Bij de Diemer Vijfhoek hebben de biologen wel eens op één avond 463 zwartbekgrondels geteld en slechts één rivierdonderpad. Maar bij de Weespertrekvaart zagen ze juist vooral rivierdonderpadden en maar af en toe een zwartbekgrondel. "De zwartbekgrondel heeft de Weespertrekvaart nog niet volledig bereikt", volgens Goverse. De marmergrondel rukt vanuit Utrecht op in Amsterdam. "Vorig jaar zagen we die voor het eerst in De Diem."

De twee biologen vangen om 23.05 uur met een schepnetje een rivierdonderpad, doen hem in een cuvet en zetten deze op het dak van de auto. "Als je die brede paddenkop bekijkt kun je goed zien waarom hij rivierdonderpad heet", legt Goverse uit. "Met die grote bek grijpt hij alles wat voorbij komt." Het onderzoek zit erop, de cijfers kunnen worden geanalyseerd. **V**

Zwartbekgrondels verdringen de inheemse rivierdonderpad.